

Landboforhold i Sydthy

1870-1900. I.

Af OLAF NØRGAARD

DENNE Artikelrække vil skildre Forholdene paa en bestemt Gaard, nemlig Gaarden Grim-Nørgaard i Gjettrup Sogn. Denne Gaard, hvis Historie er skildret af Forfatteren i to Artikler her i Aarbogen, har været i samme Slægts Eje

i flere Hundrede Aar, og det er vel bl. a. denne Kendsgerning, vi kan takke for, at den mundtlige Tradition hos Gaardens Beboere er saa usædvanlig rig og paalidelig. I denne Artikel vil der blive gjort Rede for

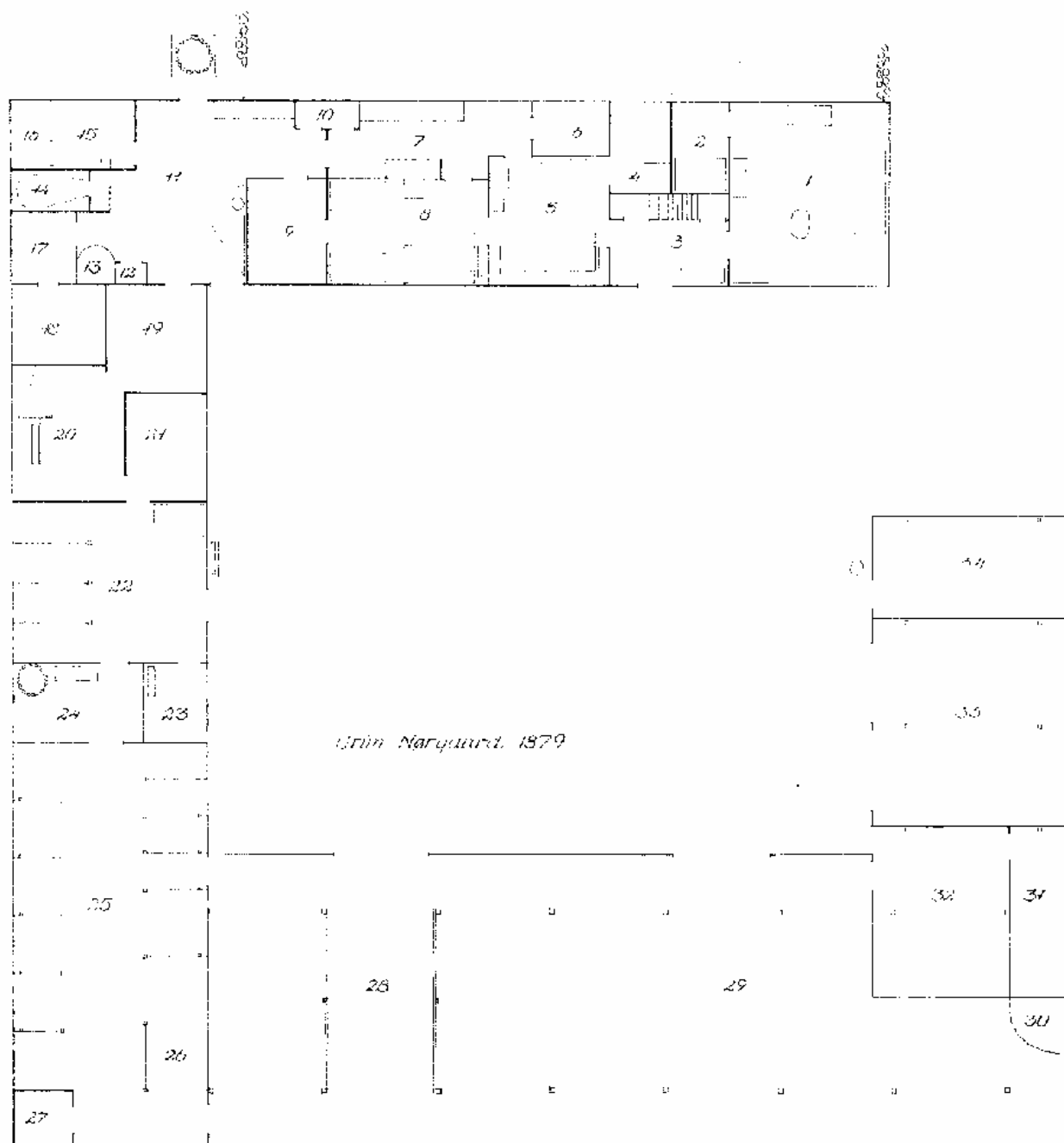

Fig. 1 Grundplan af Grim-Nørgaard 1879

1. Storstue, 2. Sengekammer, 3. Gang, 4. Spisekammer, 5. Dagligstue, 6. Pige-kammer, 7. Køkken, 8. Sovekammer, 9. Aftægtsstue, 10. Mælkekammer, 11. Bryggers, 12. W.C., 13. Grubekedel, 14. Bageovn, 15. Bagestue, 16. Saltkammer, 17. Andekammer, 18. Hønsehus, 19. Tømmerstue, 20. Hakkelselo, 21. Følbøvl og "Gje:støld" (Gæstestald), 22. Hestestald, 23. Karlekammer, 24. Vandbaas, 25. Fæstald, 26. Svinebøvl, 27. Gaasehus, 28. Vester Agerum med Lobalk, 29. Øster Agerum, 30. Kartoffelkule, 31. Gimmerhus, 32. Faaresti, 33. Vognhus, 34. Tømmerstue.

Bygningernes Indretning, Indbo og Redskaber. I de senere Artikler omtales Markernes Inddeling, Tilberedning, Høslæt, Høst, Tærskning, Tørvegravning, Besætning, Tilberedning af Uld, Tyendeforhold og enkelte andre mindre Emner.

Bygninger.

De ældste Dele af Bygningerne er opført før 1847, sandsynligvis i et af Aarene 1840-1841-1842. De kendes fra en Brandtaksation 18/6 1847:

A. Stuehuset i Nord i Gaarden, 22 Fag, 10 Alen dyb, grundmuret, Fyrrevertømmer, Loft over 15 Fag og Straatag, indrettet til Storstue, Gjestekammer, Spisekammer, Gang, Dagligstue, Pige-kammer, Sovekammer, Køkken, Bryggers med forsvarlig Skorsten og Bagerovn, Bagestue og Tørvehus, taxeret til 800 Rdl.

B. Det sydre Hus, 18 Fag, 11 Alen dyb, Fyrre Over og Undertømmer, dels murede, dels klinede Vægge og Straatag, indrettet til Lo, Lade, taxeret til 300 Rdl.

C. Det vestre Hus, 16 Fag, 10 Alen dyb, grundmuret, Fyrrevertømmer og Straatag, indrettet til Port, Haggelsehus, Hestestald og Fæstald, taxeret til 200 Rdl.

D. Det østre Hus, 11 Fag, 9¹/₄ Alen dyb, grundmuret, Fyrrevertømmer, Loft over 6 Fag, indrettet til Faaresti, Giæstestald, Vognhus og Huggehus, tax. til 100 Rdl.

I 1871 blev den vestlige Længe forlænget og delvis ombygget, i 1876 blev Stuehuset delvis ombygget fra Sovekammerets Vestmur og til Vestgavlen og i 1879 blev der bygget en ny Lade og en ny Østlænge, Tømmeret i den gamle Lade blev brugt i den ny Østlænge. Grundplanen af den færdige Gaard fremgaar af Fig. 1. Laden og Stuehuset staar endnu, sidstnævnte dog stærkt ombygget, de udvendige Maal af Øst- og Vestlænge kendes fra en Brandtaksation 27/6 1879, Inddelingen af de to Længer har med stor Sikkerhed kunnet rekonstrueres efter mundtlig Tradition. Fotografiet, Fig. 2, er taget faa Aar efter 1900, men den eneste Ændring siden 1879 bestaar i, at Kaalgaarden er udvidet mod Øst og Syd.

Fig. 2. Grim-Nørgaard set fra Øst, Fotografiet taget faa Aar efter 1900. Gaarden ser ud som i 1879, dog var der da ingen Have ved Østenden af Stuehuset.

Østmuren i Østlængen og Sydmuren i Laden var bygget af Kampesten, al den øvrige Mur var bygget af brændte gule Mursten, Stuehusets Mure var hvidkalkede, de øvrige stod med Stenenes naturlige Farve. Alle Murene stod paa en Sokkel af langagtige, nødtørftigt tilhuggede eller helt utildannede Kampesten, der vistnok igen hvilede paa en Slags Syld. Omkring Stuehuset var der en ca. 1 m. bred Stenpikning, ved begge Sider af Vestlængen var der en noget smallere Pikning og der blev efterhaanden ogsaa lagt Stenbro ved de øvrige Længer. Vestgavlen af Stuehuset var som Østgavlen, dog med Luge i Stedet for

Vindue, Ladens Vestgavl og begge Gavle i Vestlængen var afvalmede lige fra Murens Kant.

Fig. 3. Rekonstruktion af Nordvæggen i Gangen, visende Trappesengen, Trappen og Indgangene til Senge og Trapperum.

Fig. 4. Rekonstruktion af Alkovesengen mod Vestvæggen i Aftægtsstuen. Klappen til Skabet over den fælles Fodende kunde aabnes nedefter.

I Stuehuset var der Bræddeloft overalt, alle Vægge var hvidkalkede med Undtagelse af Køkkenets, der var gulkalket. Der var Bræddegulv i Storstuen, Sengekammeret, Halvdelen af Dagligstuen og i Sovekammeret, Murstengulv i Gangen, under det vægfaste Bord i Dagligstuen, i Spisekammeret, Pige-kammeret, Køkkenet og i Aftægtsstuen. I Bryggerset var der Stenpikning, og i de to smaa Rum, Bagestuen og Saltkammeret var der Lergulv.

Fig. 5. Østvæggen i Gangen med Storstuedøren, i et Bræt paa Bjælken Træknager til Tøj. I Væggen til Venstre, gaaende helt op i Hjørnet sad tidligere Døren ind til Loftstrappen.

Dørene i Storstuen og i Dagligstuen var som det ses paa Fig. 5, 6 og 7, paa en enkelt, Fig. 6 er det oprindelige Laasetøj bevaret. Alle de øvrige Døre i Stuehuset inclusive de tre Yderdøre var lavet som Dørene i Fig. 8, Laasetøj med Haandgreb og Klinke, som det stadig bruges i Døre i Udhuse.

Indretningen af Trappesengen og Trappen op til Loftet fremgaar af Fig. 3, Sengen opfyldte hele det lille Rum, man laa med Hovedet mod Øst, inde under den øverste Halvdelen af Trappen, hvis Underside var dækket med Brædder. Indretningen af de to Senge i Aftægtsstuen ses af Fig. 4, det var en Slags Alkove, men uden Døre; i Mellemrummet mellem Sengen over den fælles Fodende var indrettet et lille Skab. Disse 3 Senge, samt Sengen i Pige-kammeret og Sengen ude i Karlekammeret i Vestlængen var alle indrettet efter samme Princip, de bestod nemlig af en enkelt Stok ud mod Stuen og var paa de andre tre Sider begrænset af Væggene. I Bunden var der Stenpikning, en ca. 10 cm. over denne var der sømmet Lister fast paa Væggen og paa Sengestokken og paa disse Lister hvilede de løse Bundbrædder. Sengen i Sengekammeret og de to Senge i Sovekammeret var løse

Senge, bestaaende af en rektangulær Brædderamme paa fire Ben, i Sengekammeret firkantede Ben, i Sovekammeret drejede.

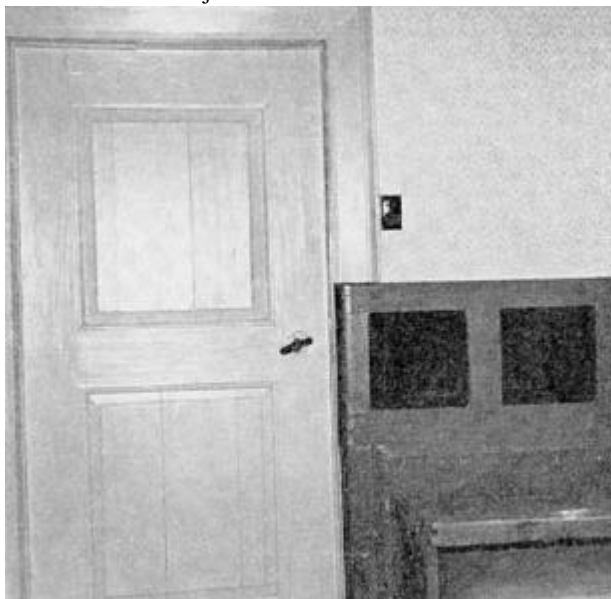

Fig. 6. Den sydligste Del af Østvæggen i Dagligstuen med Døren ud til Gangen. Laasetøj og Haandgreb er det oprindelige, Panelet ligeledes, Skammelen er løs, fremstillet af den tidligere vægfaste Bænk, der var noget højere end Skammelen.

I Køkkenet var der indtil Ombygningen i 1876 aabent

Fig. 7. Den nordlige Del af Østvæggen i Sovekammeret med det gamle Ur fra 1789. Her har det hængt siden Ombygningen i 1876, sandsynligvis lige siden Stuehuset blev bygget. Her ses ogsaa, hvorledes Hængslerne paa Dørene saa ud.

Ildsted, den nordlige Væg af Skorstenen hvilede paa en ca. 3 Alen lang, tyk Bjælke, der laa en 1,6 m. over Gulvhøjde. Paa Arnen inde i dette Rum stod to store runde Fyrgryder af Jern med Huller i Siderne. I disse Gryder fyldte man Brændselmaterialet, Gryden eller Kedlen blev anbragt i en Fordybning i dette, eller paa en trekantet Ramme, der blev lagt oven paa Fyrgryden. Oppe i Skorstenen hang Skinker og Pølser paa Jernstænger. Ved Ombygningen i 1876 fjernede man Arnen og anbragte paa dens Plads, altsaa inde i det store Skorstensrum et almindeligt Jernkomfur med to Kogehuller mod Øst, Jernplade mod Vest. Først

nogle Aar efter 1900 blev alt dette fjernet og erstattet af en almindelig Skorsten.

Fig. 8. Den nordlige Del af Bryggerset med Dørene ind til Mælkekammer, Køkken og Aftægtsstue. Alle tre Døre har siddet der siden 1876. Forlængelsen af de to sidstnævnte Døre kunde tyde paa, at de tidligere har haft anden Anvendelse. Røgkanalen kommer fra den lille Bilæggerovn i Aftægtsstuen, den fortsatte tidligere hen til Skorstenen i Køkkenet.

Skorstenen i Bagerovnen var indrettet lige som i Køkkenet med Siderne hvilende paa Murværk, Skorstenshammer mod Øst. Naar der blev fyret i Ovnen slog Røgen ud fra den aabne Dør op i Skorstensrummet. Fra Grubekedlen gik Røgen i murede Kanaler under Loftet op i Skorstenen.

Omtrent en Meter uden for Norddøren i Bryggerset fandtes Brønden, rund, med Sider sat af svære Kampesten. Over Brønden var der et kvadratisk Brøndhus med Sider lidt længere end Brøndens Diameter, i Brøndhuset Gavle mod Øst og Vest, "Taget" paa Nordsiden var fast, paa Sydsiden kunde den nederste Halvdel klappes op. I Gavlene var fastgjort en Valse, med Vinde i Østenden, saa man kunde dreje med højre Haand og støtte Rebet med venstre. Brøndrebet af Hamp, Brøndspanden var Bødkerarbejde, af Form som en noget tykmavet Tønde, Aabningen foroven af samme Størrelse som Bunden, Hanken af Jern.

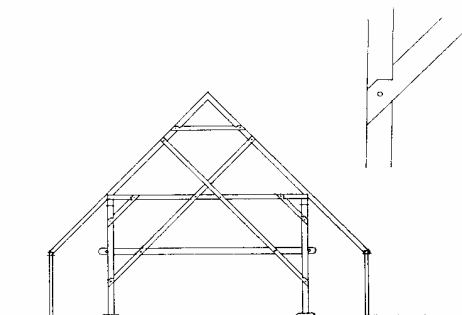

Fig. 9. Tværsnit af Laden visende Tømmerkonstruktionen. Paa Højde med Nederbjælken gik en vandrer Stiver fra Benet ud til Murremmen, ikke vist paa Figuren.

Det nordøstlige Rum i Vestlængen havde indtil 1882 tjent som Beboelse for Ejerens Svigermøder, siden blev

det brugt som Huggehus. Her var der Murstensgulv, i alle de øvrige Rum i Vestlængen var der Stenpikning. I Hakkelseoen var der i det sydvestlige Hjørne et Hul i Loftet, der tjente til Nedkastning af Foder til Hestene. I Vestvæggen var der en Luge med en Rude midti. Rummet blev 1885 lavet om til Svinesti med to Bøwle mod Vest, Gang mod Øst. I Hestestalden var de fire Baase adskilt af Spiltove af Bjælker som i de mere moderne Hestestalde, men her var den opstaaende Bjælke fastgjort direkte paa Loftsbjælken, saaledes at en Baas fik samme Bredder som et Fag. Krybben var af Træ med Bund af Mursten lagt ned i Mørtel, ingen Høhække, paa Krybben var fastgjort en Jernkrampe til Fastgørelse af Grimeskafte. Grebningen var kun en svag Sænkning i Stenpikningen, mod Baasene var den afgrænset ved en Kant af større Sten, "æ Sæ :s". I Væggen foran Hestene var der ingen Vinduer, mod Gaarden fandtes to Vinduer med 6 Ruder i hver, en ved hver Side af Døren, desuden var der over Hakkelsebingen et mindre Vindue med 3 kvadratiske Ruder. Lige over Døren til Hestestalden var Taget løftet op i en rund Vulst over en Luge, en "Swaa :l" Lugekarmen hvilede direkte paa Dørkarmen, Lugen havde ingen Hængsler, blev holdt fast af drejelige Træstykker, Hwerler.

Fig. 10. Døre i den østlige Kørelo. De to rektangulære Vinduer lige under Murremmen er de oprindelige, Jernvinduet til Venstre er nyere.

I Vandbaasen var der i det nordvestlige Hjørne en kampestenssat Brønd, over Brønden Trædække med en lille Aabning; fra Dækket op til Loftsbjælken gik der to Bjælker, og paa disse Bjælker var der fastgjort Brøndvinde og Spand fuldstændig som ved den tidligere omtalte Brønd i Haven.

I Stalden var der i Vestmuren Vinduer med tre kvadratiske Ruder ved Siden af hinanden faa Stens Tykkelse under Murremmen, et Vindue i hver Baas. Tømmeret var som i mere moderne Stalde, hvert Spiltov bestod af to Bjælker, en fortil skraat op mod Muren og en bagtil op til en længdeløbende Bjælke, som Loftsbjælkerne hvilede paa. Paa disse to Bjælker var der sømmed Brædder til en Højde paa ca. 1 m., paa den forreste Bjælke Jernkrampe med Jernlegind til Fastgørelse af Bindsel. Krybben afskildret fra Baasene ved at et Bræt var sat paa Kant; mellem dette Bræt og Muren var Mellemrummene mellem Stenene i Pikningen fyldt ud med Mørtel. Ligesom i Hestestalden var Baasene afgrænset mod Grebningen af

en ca. 10 cm. høj Kant af tilhugne Kampesten, "æ Sæ:s", bag denne Grebningen, som kun var en svag Sænkning i Gulvet. Midt i Gangen var der en "Kørebane" fremstillet ved at Mursten var sat paa Kant med Siden mod hinanden; denne Kørebane, der brugtes ved Udkørsel af Gødning fortsatte gennem hele Midtergangen gennem Vandbaasen og ud til Vesterdøren, men ikke ind i Hestestalden. Uden for Vesterdøren den store stenpikkede Møddingsplads, der ved en lav Kampestensmur var adskilt fra Dammen. Ajlebeholder fik man først nogle Aar efter 1900.

Svinebøwlen var afskildret med Brædder, her stod et løst Trætrug. Gaasehuset ligeledes afskildret med Brædder, Muren mellem Stald og Lade bestod af brændte Sten 2 Stens Tykkelse. Gaasehuset, Svinebøwlen og den sydlige Gang ud til Laden blev i 1885 lavet om til Baase, amn fik 3 nogenlunde store Baase.

Laden var bygget af svært Strandingstømmer, Konstruktionen fremgaar af Fig. 9. Nordmuren bestod af Mursten i 2 Stens Tykkelse, her fandtes de to "Aa :gda :r", som det ses paa Fig. 10, her ses tillige ved Siderne af Døren, lige op under Murremmen to af de oprindelige Vinduer, rektangulære med to kvadratiske Ruder. Mod Syd fandtes i hver Kørelo eller "Agerum" ligeledes Døre, men de gik kun til Murremmen. Hele Ladens Syd mur bestod af Kampesten fuldstændig som Østmuren i Østlængen, lige ved Siden af de nævnte Døre var der Vinduer af samme Udseende som de, der ses paa Fig. 10. Paa Fig. 2 ses i Ladens Østgavl og i Østlængens Mur nogle smaa Aabninger, omsat af Mursten, i disse Glughuller var der hverken Karm eller Ruder, der fandtes 5 i Ladens Syd væg, en ud for hvert Gulv.

I Laden var der overalt Bund af Ler, men dette var daarligt med store Huller, kun i den vestlige Kørelo var Lerlaget sammenhængende og fast, her var der Lobalk, d. v. s. en Skille væg af Brædder i ca. en Meters Højde mellem Køreloen og de to tilstødende Gulve.

Fig. 11. Bjælken med Poul Madsen og Kirsten Nielsdatters Navnetræk. I det Stuehus, der blev opført 1788, efter at det gamle var sunket sammen, har den vel siddet som Loftsbjælke i en af de to Stuer. Hvor den blev anbragt efter Gaardens Flytning omkring 1840 vides ikke, men ved Ombygningen 1879 blev den anbragt over den Dør, der førte fra Ladens nordlige Udskud ind til Faarestien. Ved Ombygningen i 1912 blev den anbragt over Døren mellem Bryggeret og det nordøstlige Rum i den nyopførte Vestlænge, "Rullestuen". I 1956 blev den taget ned til Konservering og er ikke siden sat op.

Faarestien var skildret af fra Laden med 2 Stens Mur mod Syd, mod Vest og mellem Faaresti og Gimmerhus var der Bræddeskillevæg. Over Døren i det nordlige Udskud sad Bjælken med Poul Madsen og Kirsten Nielsdatters Navnetræk (se forrige Artikel og Fig. 11). I Rummet Syd for Faarestien var der paa Nederbjælkerne lagt et Laj bestaaende af løse Planker. Det nordøstlige Hjørne af Rummet under dette Laj blev kaldt Kartoffelkullen, her var

der inden for Ladens Kampestensgavl muret en extra Væg bestaaende af en hel Stens Mur.

Østlængen var bygget i en Slags Højremskonstruktion med et øverste Par Spænder, der hvilede paa en Højrem, der igen hvilede paa 8 lodrette Stolper, se Fig. 1. Fra denne Højrem og ned til Murremmen laa nogle korte Rafter, der gjorde det ud for de nederste Spænder. Paa Højde med Murremmen var de lodrette Stolper forbundet to og to med en tværgaaende Bjælke, men der var ingen Skraabaand eller Skraastivere af nogen Art. Tømmeret stammede som tidligere nævnt fra den i 1879 nedrevne Lade; da denne havde nøjagtig samme Dybde som den Lade, vi kender fra Brandtaksationen 1801, er det sandsynligt at Tømmeret oprindeligt stammer fra denne og altsaa har holdt Flyttedag to Gange. Dette Tømmer kunde nok have været et nøjere Studium værd, men det er nu væk, forsvundet sporløst ved Ombygningen i 1912.

Nordgavlen var en hel Stens Mur, Vestvæggen og Skillevæggene mellem Tømmerstue og Vognskur og Faaresti var i $\frac{1}{3}$ Stens Mur. Loftet i Vognskur og Faaresti var et Laj lagt paa de tidligere omtalte tværgaaende Bjælker og Skillemurene. I Tømmerstuen var der Loft bestaaende af hølvede og pløjede Brædder lagt paa de to tværgaaende Bjælker og en extra Bjælke mellem disse. Adgangen til dette Loft var gennem en Luge i Nordgavlen. Gulvet i Tømmerstue, Vognskur og Faaresti var den bare Jord uden Belægning af nogen Art.

Indbo.

Hvis et Ord er trykt med Kursiv, betyder det, at vedkommende Stykke Bohave endnu eksisterer.

I Storstuen.

Et langt Bord, 6-8 Stole, 2 Dobbeltskabe, en Dragkiste, et lille ovalt Bord, en Kiste med rundt Laag.

I Sengekammeret.

En Seng, en Stol, et lille Bord.

I Gangen.

En Kiste med rundt Laag, Træknager til Tøj i Bjælken over Nordvæggen (se Fig. 5). I Trapperummet hang de to Sæt Stadseletøj. I Hjørnet under dette laa en Dynge hvidt Sand, blev brugt til Strøning paa Gulvene.

I Dagligstuen.

Vægfaste Bænke, *Bord, Skammel, Chatollet*; et højt smalt Bornholmerur stod mellem Bilæggeren og Døren til Sovekammeret. Paa Væggen tre Billeder: Nogle spillende Engle, Jesus med Brød og Vin, Fødslen og de vise Mænd fra Østerland. Fra ca. 1888 ogsaa det bekendte *Billede af Venstres Førere*. Dette Billede hang paa Vestvæggen lige ved Enden af det lange Bord, saa det var det første, besøgende fik Øje paa, naar de kom ind i Stuen.

I den vestlige Ende af det lange Bord var der en Skuffe under Bordpladen, her gemte man de Knive, Gafler og Skeer, der blev brugt til daglig. Paa en Hylde ved siden af laa det Rugbrød, som der blev skaaret af til Maaltiderne. Paa Bordet stod om Sommeren en rund Lerkrukke, ca. 20 cm. høj og 20 cm. i Diameter, med to Ører, en ved hver Side; i denne Krukke var der altid Øl, og besøgende blev budt deraf. Ved Siden af Krukken stod et Par smaa Glas, heri blev der sommetider skænket en Dram til Gæsterne.

Om Vinteren stod Krukke og Glas paa Bordet i Sovekammeret.

Bilæggerovnen var høj og smal, var prydet med Billeder bl. a. af spydbevæbnede Mænd og vistnok forsynet med Aarstallet 1788. De to Ben under den frie Ende var af Træ; Indfyringen skete fra Køkkenet og Røgen gik i murede Kanaler over Loftet hen til Skorstenen.

I Pige-kammeret.

Seng mod Nordvæggen, et lille firkantet Bord, en Stol. Pigens Skab stod altid oppe i Storstuen.

I Spisekammeret.

Mod Østvæggen et løst Bord, ingen Skuffer, intet Underbord. Bordet gik ikke helt op mod Sydvegg, her laa paa et Par Planker paa Gulvet en stor Øltønde, der kunde rumme ca. 10 Spande. Hanen sad i Nordenden, man maatte bøje sig ind under Bordet for at tappe. Længere inde under Bordet laa en betydelig mindre Tønde med Hane, det var Brændevinsankeret. Dette Anker blev omkring 1885 erstattet af en Lerdunk med tynd Hals, en "Skægmand". Over Bordet hang en Tallerkenrække.

I Køkkenet.

Mod Nordvæggen et fast Bord med Underbord. Omkring 1890 blev det forsynet med en Skuffe og en Vask med Afløb ud i Haven. Over Bordet mellem de to Vinduer en Tallerkenrække. Mellem Skorstenen og Bryggersvæggen stod et Par Tørveløb. Under den østlige Ende af Bordet laa en Øltønde som det store i Spisekammeret. Paa Siden af den Østligste Loftsbjælke var sømmet et lille *Bræt* fast, i en Vinkel paa ca. 45° , saa der dannedes et lille Rum, der var aabent opadtil, her laa altid nogle Tællelys. I Vindueskarmen stod *et Par Lyseslager af Træ*.

I Sovekammeret.

Dette Rum var paa 4 Fag, de to yderste Bjælker hvilede paa Øst- og Vestvæggen og tre Bjælker gik gennem Stuen. Paa Undersiden af den midterste var sømmet et Bræt fast, saa der fremkom en Hylde aaben mod Vest, her gemtes forskelligt Sytøj, Sykurve, Klude, *Karter*. Midt mellem denne Bjælke og den vest for liggende var der en Jernstang, hvorpaa der hang et Forhæng, naar dette var trukket for, var Sengene helt adskilt fra den øvrige Del af Stuen.

Bilæggerovnen havde Indskriften: V. Bonne, Thisted. I Østsiden forneden var der en lille Dør, hvor der kunde sættes en Kedel ind. Over Ovnens et lille Skab sømmet fast paa Væggen. Mellem Ovnens og den nordligste Seng stod en *Lænestol*, Øst for Ovnens en almindelig Træstol. *Det gamle Ur fra 1789* hang paa Østvæggen, som det ses af Fig. 7. Mellem Dagligstuedøren og Sydturen var der en vægfast Bænk med Panel Mage til det, der fandtes i Dagligstuen. Se Fig. 6. Paa Væggen over Panelet hang et lille fjedredrevet Slagur, en Arv efter Ane Marie Kirkegaard. Paa Sydvegg hang nogle Ligvers i Ramme, det var over Gjertrud Marie Madsdatter, død 1871, Ane Marie Kirkegaard, død 1882 og *Karen Mikkeline Nielsen*, død 1884. Lige ved Enden af Sengen hang et lille Spejl i Træramme.

Det lange Træbord havde en Skuffe i Vestenden, her opbevarede Børnene deres Skolerekvisitter, i Nordsiden

nok en Skuffe, hvor der var Sytøj. Nord og Syd for Bordet var der løse Skamler; naar der ikke spistes, var den nordligste i Reglen stillet ind under Bordet.

I Aftægtsstuen "Gammel Faar's Stou".

Mod Nordmuren en lille smal Bilæggerovn, den frie Ende stod paa et Bræt, Røgkanalen ses i Fig. 8, den fortsatte paa Nordsiden af Væggen mellem Sovekammer og Køkken hen til Skorstenen, synlig fra Sovekammeret som et bredt mørkt Baand i Væggen. Under Vinduet var sømmet en Planke fast paa Væggen, paa en lang Jernpig i denne en "Selvvinder", d. v. s. en stor Vindekrog. For at faa en tilstrækkelig lang Bane til Rebslagningen aabnede man Døren til Højre paa Fig. 8, saa Bryggerset ogsaa kunde benyttes.

I Skabet mellem Sengene var der forskelligt Husgeraad, Medicinflasker og andet. Her laa ogsaa den gamle *Bibel og prædikensamlingen*.

I Bryggerset.

Mod Nordsiden fast Træbord med Underbord og Vask. Mod Vestvæggen i Aftægtsstuen en stor trekantet Sandbing, Nord for denne stod *Kernen* og 3 store Bryggerkar af Træ, en Trefod til den ene stod enten her eller paa Loftet. I Hjørnet mod Bagestuen en Kost af Lyngris bundet omkring et Skaft. Adgang til Loftet var gennem en Lem i Nærheden af Grubekedlen, her stod en løs Stige.

I Bagestuen.

Mod Nordsiden et fast Bord, herunder to rektangulære Dejgkister af Brædder. Lige inden for Døren mod Syd væggen en ganske lille Bilæggerovn.

I Saltkammeret.

To store Saltkar paa Gulvet, en *stor Kødgaffel* af Smedejern.

Foruden det allerede nævnte Husgeraad fandtes der en Del Kobbertøj, Lysestager o. a. Heraf kan nævnes: 3 Grubekedler af Kobber, den ene bevaret, en *stor Kobberkedel*, en lille Kobberkedel, en *Sengevarmer*, Kirsten Nielsdatters *Lysestager*, 2 *Tinstager*, 2 *Messingstager*, et *Topæglemaal* af Kobber, en *Morter*, en *Kobbergryde* paa tre Ben, ca. 10 *Sølvteskeer*, nogle Sølvspiseskeer, en Sennopskværn af Træ med en Kugle af Sten, en *stor* og en lille *Bismer*.

Efter saaledes at have gennemgaaet Stuehuset skal vi fortsætte vores Vandring ud i Rummene i Udhuset, og det synes mest naturligt at begynde hvor vi slap, nemlig i Bryggerset.

Andekammer og Hønsesus.

Begge Steder fandtes nogle Reder af kasserede Løbe, i Hønsesuset Raanpind skraat op mod Syd væggen.

Aftægtsstuen (Tømmerstuen).

Før Ombygningen i 1879 stod der paa et Bord en Maltkværn, Stenene var omkring ½ m. i Diameter, den nederste i Bing, den øverste forsynet med en lille Fordybning nær Periferien, fra denne Fordybning gik en Stok op til et Hul i Loftet, og man drejede Kværnen ved Hjælp af denne Stok.

Hestestald, Følbøvl og Hakkelselo.

Hakkelsemaskinen var forsynet med Valser og Svinghjul af Jern, den blev drevet med en lang Træstang i Svinghjulet. Maskinen var anskaffet nogle Aar før 1865. De fire Sæt Seletøj hang i Hestestalden paa Væggen mod Karlekammeret. Ude i Gaarden paa en Skammel mod Muren lige Nord for Døren til Hestestalden stod de tre Malkespande, de var Bødkerarbejde, cylindriske, den ene Stave var lidt højere end de andre og forsynet med et aflangt, vandret Hul, der passede til de fire Fingre paa en Haand, Tømmelfingeren støttede paa den modsatte Side af Staven. Syd for Døren en Hwerresten i Træstativ.

I Karlekammeret.

En Træstol; en lille trekantet Bordplade var sømmet fast i Hjørnet mellem Sengestok og Østvæg; Karlens Skab stod mod Vestvæggen.

I Vandbaas og Fæstald.

Bag Vandtruget i Vandbaasen stod en Skovl med Jernblad og en Kost af Pilekviste. Paa Halepælene hang tre Malleskamler.

I Laden.

I det vestligste Gulv, lige op mod Syd væggen stod fra 1885 Hakkelsemaskinen, den blev drevet af en Vindmølle, der stod paa Jorden noget Syd for Laden. Paa et Søm paa et af Benene ved Vesteragerummet hang de to Plejle. Her hang om Sommeren Lærne, de hang i Bladet over et Skraabaand.

I Faarestien.

Høhækken bestod af en meget høj Kasse med rektangulær Bund, den ene Side bestod af Tremmer. Den hang i Reb fra Loftet og kunde hæves, efterhaanden som Gulvet blev højere i Løbet af Vinteren.

I Vognskuret.

Her stod en "glat Tromle", to krumtandede Harver, helt af Jern, den ene firkantet, den anden femkantet, begge med ca. 20 Tænder. Desuden en ligetandet Harve, bestaaende af to rektangulære Halvdele, forbundet ved en Jernstang, der dannede en Slags Hængsel mellem de to Halvdele. Stellet var af Træ, hver Halvdel bestod af fire Bjælker, "Bol" med vistnok tre Rækker Jerntænder i hvert Bol, altsaa 12 Tænder i hver Halvdel. Trækket sad i et af de frie Hjørner.

Af Vogne fandtes 3 Arbejdsvogne, den ene ses paa Fotografiet Fig. 2, de var anskaffet 1880-90 og afløste ældre Vogne, der i Stedet for Møtrikker paa Akslerne havde Split, "Lu :nstik". Desuden fandtes en *tostols Fjedervogn*, anskaffet 1890 og en gammel Stadsvogn. Understellet paa denne var omtrent som paa en Arbejdsvogn, Akslerne var af Træ med drejet Gevind og Møtrikker af Jern, Siderne skraanede svagt udad, Bagkarren var fast, sad i en Vinkel paa ca. 45° med Bunden, der var ingen Forkarre, hvor den skulde sidde var der fæstet Læder, der fortsatte et godt Stykke op over Fadingens Kant, her holdt paa Plads af Jernstænger. Der var tre løse tværgaaende Sæder, den forreste kun en Skammel, de to bageste med Rygstød og "Armlæn", i hver Ende af Sædet et Par Jerngafler, der passede til Fadingens Kant. Denne Vogn, der var fremstillet omkring 1840 blev

efterhaanden kun anvendt ved Begravelser, kaldtes i daglig Tale for Liggvognen.

I Vognskuret stod endvidere to Svingplove, helt af Jern, uden Hjul, og to almindelige Hærdeskamler. Der fandtes endvidere en gammel Hærdeambolt forsynet med Pig til at plante i Jorden. Man lagde sig fladt ned paa Maven foran Ambolten og støttede Hærdehammerens Skaft mod højre Skulder. Denne Ambolt blev aldrig brugt, men de gamle fortalte, at man med den kunde hærde et finere Bid, da man havde Øjnene saa nær ved Lebladet.

I Tømmerstuen.

Her stod Høvlebænk, med Hamre, Økser, Knibtænger. En Huggeskammel bestaaende af en Træstamme, sat paa 3 Ben, her huggede man Tøjræle. Lige uden for Døren stod en Bindesten, vist knap en Meter høj, bestaaende af en langagtig vistnok fuldstændig utildannet Kampesten, med en enkelt Jern ring gjort fast i et Hul paa Toppen. (Der findes endnu en Del Bindesten i Sognets Gaarde, men disse er af en helt anden Type, lange, paa Tværsnit kvadratiske Kløvninger, og altid med to Ringe, der ved et Stykke Jern er gjort drejeligt fast omkring en Jernpig paa Toppen).

Kaalgaarden.

Denne laa Nord for Stuehuset, var ca. 9 m. bred og 20 m. lang, paa de tre Sider indhegnet af Stendiger, se Grundplanen over Gaarden Fig. 1. Langs Vestdiget stod nogle forblæste Hyldetræer, inden for Stendiget kun eet Træ, et Æbletræ, der aldrig bar Frugt, desuden enkelte Stikkelsbærbuske. Endvidere fandtes en Del Køkkenurter, Gulerødder, Persille, Sennop, Grønkaal og Krydderurter som Anis, Malurt og Ambra. Hvidkaal og Kartoffler blev kun dyrket i Marken. I Kaalgaarden stod ogsaa en enkelt halmflettet Bikube med Bier; efter Traditionen havde Biavl da været almindeligt paa Gaarden i mange Aar, og der omtales jo ogsaa Bikuber saa tidligt som i Skiftet 1783.

Udprægede Dialektord er sat i Anførselstegn ” ”, Tegnet angiver at den forudgaaende Lyd er lang.

KILDER OG HENVISNINGER.

Brandtaksationsprotokol for Helligsø-Gjettrup Sogne 1876-1892.
Slægten Nørgaard paa Grim-Nørgaard i Gjettrup Sogn. I & II.
Thisted Amts Aarbog 1969, Side 49 og 1960, Side ??
Undersøgelser over Indretningen af Bøndergaarde i Thisted Amt findes i
Landet mod Nordvest, II, 1946, Side 107.
Turistforeningens Aarbog 1932, Side 185.
Thisted Amts Aarbog 1925, Side 75.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1960, side 227-250).